# AN S. MARCVS EVANGELIVM

## SCRIPSERIT LATINE?

## PAGANINI GAVDENTII DISSERTATIO.

*PISIS, In Aedibus Franciſci Tanaglij.* 1634.

Superiorum Permiſſu.

Facis pro tua inſigni pietate (Sereniſs. Magne Dux) & in ſanctiſsimam religionem Catholicam affectu, vt faueas magnopere laboribus eorum, qui ſacrarum literarum ſtudia ſequuntur, quiq; voluendo ſanctorum Patrum ſcripta Antiquitates Eccleſiaſticas indagant, atq; expromunt. Cuius rei qualequale ſpecimen hic præbere lubet, ut quæram latinè ne ſcripſerit Euangelium ſuum S. Marcus an Græcè? Ac ſanè reprehendi nō poteſt, quiſquis interrogatus, qua lingua diuinum inſtrumentum conſcripſerint S. Euangeliſtæ, præter Matthęum qui hebraicas adhibuit literas, reſponderit Ioannem, & Lucam vſos quidem gręco idiomate, at Marcum videri exaraſſe latinis verbis. Inſani namque fuerit hominis pręfracte reijcere, quod à nonnullis veterum narratur, quod veriſimili ratione nititur, quod etiam ſentiunt, & docent doctiſſimi grauiſſimique huius ſeculi ſcriptores. Nec tamen damnandam cenſuerim, aut ſuperbè reijcendam opinionem eorum, qui gręcè compoſitum fuiſſe teſtamentum à S. Marco eũt affirmatum, cum itidem aliqui ex antiquis ita exiſtimauerint, atq; recenſuerint. Res itaq; tota poſita eſt in quadam veriſimilitudine, quę facit vt in neutram partem quicquam ſit cum ſupercilio Catoniano pronunciandum. Sed diſſimulandum non eſt, non defuiſſe, qui putarit á S. Marco Romæ quidem primum confectum fuiſſe diuinum opus latinis literis, cũ verò iuſſu Petri Aquileiam petijſſet, ibi quæ Romano ſermone conſtabant, ab ipſo in Græcum fuiſſe deducta, atque translata. Sic quidem ſentit Petrus Epiſcopus Aquileiæ in catalogo libro quarto capite octuageſimoſexto. Nec nouum eſt, vt quæ quis vna lingua compoſuit, deinceps in aliam quoque vertat, atque tranſponat. Superiori certè ſeculo (vt vetuſtiora exempla non proferam) Bembus hiſtoriam Venetam pari elegantia

gantia latinè,& Etruſcè edidit. Cęterum antequam in medium adducamus pondera rationum, quibus fulcitur vtraq; ſententia,hoc præſcribendum, præmittendumq; eſt, quod ſiue latinè ſiue græcè ſcripſerit S. Marcus,nullum tamen hodie extet aliud Euangelium ipſius,antiquius gręco. Nemo namq; ignorat latinū,quod hodie extat, ſaltē translatū fuiſſe ex gręco. quod effatū nulli admirationem adferre debet, cum idem planè de S. Matthæi Euangelio affirmetur. Euangelium,inquam, S. Matthæi hebraicis literis ab initio eſt dictatum,& deinde factum gręcum à Iacobo, vt nonnullis videtur, at hebraicum authenticum perijt, ſupermanente gręco. ita dixerimus S. Marci narrationem de vita Chriſti compoſitam fuiſſe primum latinis Romaniſq; monumentis,deinceps vel ab ipſo, vel alio viro aliquo Apoſtolico græcè verſum fuiſſe, originarium verò latinum è memoria hominum euanuiſſe,retentumq; gręcum,vnde S.Hieronymus, aut quiſquis eſt vulgatus interpres nobis latinam vulgatā verſionem dedit. Nam quod nonnulli aſſerunt latinum primum Euangelium S. Marci reperiri Venetijs, id hactenus exploratum non fuit.& cur,ſi tātus theſaurus ibi aſſeruaretur, Veneti Senatores eum oſtendere,cupientibus videre,non dignarentur? ſed ad rem ipſam aggrediamur. Ergo S. Marcum ſcripſiſſe latinè ſentiunt duo doctiſſimi Cardinales Bellarminus, & Baronius, quorum auctoritas tanta eſt,vt quod ipſis arriſerit, id probabile eſſe velle infitias ire fuerit hominis ferreæ frontis, cum Ariſtoteles,& interpretes docuerint veriſimile eſſe quod videtur pluribus,aut ſapienribus. pluribus quidem, vt quod vulgi ſermone eſt receptum tanquam manifeſtè falſum reijci nequeat. Sapientibus verò, vt quod magni homines tradunt, atque profitentur, id è cenſu veritatis non tam facilè explodi, excutiq; debeat. quis verò ſapientis nomen meretur, ſi Baronius id ſibi non vindicat, ſi Bellarmino id attribuęndum non eſt? legendus eſt

primũs tomus Baronij ad annũ quadrageſimumquintum numero trigeſimo octauo. Bellarminus verò libro ſecundo de verbo dei capite ſeptimo rem paucis verbis abſoluit. verba ipſius adſcribere lubet. *Marci verò librum latinè ab ipſo Marco Romę ſcriptum eſſe, ac deinde ab eodem Aquileię in græcam linguam conuerſum, docet Adrianus Finus libro flagelli Iudæorum ſexto capite octuageſimo nono, & libro octauo capite ſexageſimoſecundo, & qui Finum ſecutus eſt, Petrus Antonius Beuther annotatione octaua, & nona ad ſacram ſcripturam. in vita quoque Sancti Petri, quæ in Pontificali Damaſi primum locum tenet, ſatis apertè indicatur Marci Euangelium initio latinè ab ipſo ſcriptum fuiſſe.* Hactenus Bellarminus. Sic verò diſſerere libet, ne abſurdum videatur dictu, S. Marcum ſcripſiſſe latinè S. Hieronymus narrat S. Marcum fuiſſe interpretem Diui Petri in Chronico Euſebij, quod ipſe vertit. *Marcus*, inquit, *Euangeliſta interpres Petri.* ad Dextrum de ſcriptoribus Eccleſiaſticis: *Sed & Euangelium iuxta Marcum, qui auditor eius, & interpres fuit, huius dicitur.* ibidem hæc habet. *Marcus diſcipulus, & interpres Petri iuxta quod Petrum referentem audierat rogatus Romę à fratribus breue ſcripſit Euangelium.* Si interpretis munere functus eſt Marcus cum ſcriberet Euangelium, & erudiret Romanos, videtur omninò latinè hæc peregiſſe non Græcè. nam Sanctus Petrus viſus eſt diſſerere apud Romanos græcè, cum literas ſuas exarauerit græcè, neq; quicqua certi produci queat, vnde quis colligat latino ſermone vſum S. Petrum, cum ex oriẽte veniſſet, & ex Helleniſtarum numero, qui hebraica cum græcis commiſcebant, eſſet. Quod autem ait conditor annalium certum eſſe, Petrum Romanos homines latina lingua allocutũ fuiſſe, id neſcio quam ſolidum ſit. Si namque S. Paulus ad eos dedit Epiſtolam gręcam, quid vetat ipſum, & Petrum Romæ græcè locutos? vt iam omittam quod qui primi ſuſceperunt Romæ Euangelium videntur pleriq; externi fuiſſe, & ex Syria,

gręciaq;

grecia&q; oriundi, aut ſaltem ab huiuſmodi parentibus nati, cum ſatis conſtet innumeros homines ex oriente, confluere ſolitos in vrbem, quod cuiuis eſt exploratum ex grauiſſima querela Iuuenalis, qui propterea ait ſe odiſſe Romã, quod græca eſſet vrbs. At regeret Annalium author, quod græcus ſermo vileſcebat vſu meretricio infamatus, non igitur veriſimile eſſe S. Petrum locutum græcè. Sed animaduertendum eſt id quod profertur de vſu meretricio ſermonis græci, apud Iuuenalem reperiri, qui ſub Domitiano, & Traiano ſcripſit multis annis poſt Petri in vrbe præſentiam. Addo non rectè colligi ex Poeta linguam græcam vilem fuiſſe propterea quod quædam meretriculę ipſa vterentur. Satyricus namq; non vituperat linguam, quin illam ſuſpicit, ſed impudicas fœminas notat, quę cum latinę eſſent, & græcè neſcirent, vt tamen viderentur eſſe exoticum quid, tria verba fabantur græcè, & pręſertim in ore frequenter habebant ψυχὴν καὶ ζωὴν, quibus ſuis amatoribus blandiebantur. nam quod magni fieret lingua gręca illis temporibus, ac deinceps nõ ſpreta fuerit, ex eo diſcere eſt, quod Imperatores, ſenatores, & alij viri docti, & in dignitate conſtituti, quando aliquid argutè volebant dicere, & notatu dignum non infrequenter id gręcè proferebant, quod liquet inſpicientibus vitas Cæſarum a Suetonio exaratas. Ita apud Martialem occurrunt nõ diſſimilia, vt dũ inquit: μισῶ μνήμονα συμπότην. Et multa alia. Dum verò aio S. Petrum græcé allocutũ fuiſſe Romanos non propterea puto pertritã, & peruulgatam fuiſſe eam linguam Romæ etiam apud plebeios homines. nota enim non erat niſi ijs, qui eam ſtudio adhibito didiciſſent à grammaticis, aut alioqui nati in Gręcia tranſmigraſſent in vrbem, quod autem monui Petrum præcipuè egiſſe de rebus fidei cum peregrinis id ſic accipio, vt tamen non excludam natos Romę, quos ſaltem alloquebatur per interpretẽ ſuum S. Marcum. hæcque cauſa eſt, cur videatur S. Marcus latinè

tinè potius quàm græcè exaraſſe, quia cum id fecerit rogatu Romanorum, & Romani potiſſimum videantur eſſe illi, quos per interpretem compellabat S. Petrus, exiſtimãdum eſt voluiſſe ipſorum vtilitati, cum græci ſermonis non eſſent gnari, conſulere. qui enim peregrini erant faciliùs percipere poterant latina, quam indigenæ, & Romæ nati græca. Quis nãq; neſcit eos, qui migrant ab vna natione ad aliam intra breue temporis ſpatium vtcumq; loqui duplici ſermone? At incolæ, qui nunquam diſceſſerunt à paternis laribus magno labore neceſſe eſt vtantur, ſi velint aliam linguam diuerſam à vernacula addiſcere. Nunc proferenda ſunt verba S. Damaſi in Pontificali, vbi agit de Sancto Petro. *Poſt omnem quatuor Euangeliorum fontem, quę ad interrogationem, & teſtimonium eius* (hoc eſt Petri) *firmata ſunt, dũ alius latinè, aliuſq; græcè, & alius hebraice conſonant, tamen eius teſtimonio ſunt firmata.* Mattheus hebraicè ſcripſit, Lucas, & Ioannes gręco ſermone ſunt vſi. ſuper eſt, vt latina tribuantur S. Marco. Neque eſt quod argutator aliquis obſtrepat, & dicat librũ pontificalem non eſſe Damaſi. quęſo enim id vnde colligit? ac ſi ſemel fas fuerit tam facile ſcriptorum nomina in dubiũ reuocare, quid deinceps non vacillabit? Sed ſi non habeat Damaſum ſcriptorem, an propterea nullius erit auctoritatis, & fidei? At clã non eſt, librum illum eſſe antiquum, & non contemnendæ notæ, cum Bibliothecarius totum præpoſuerit præfixeritq; luculento operi de vitis pontificum, quod beneficio Velſeri hodie in manibus eruditorum verſatur. Quam verò temere neſcio quis dixit omnes ſcriptores cum de Pontificali libro Damaſi loquũtur, dicere: *fertur Damaſus ſcripſiſſe* non ſic loquitur Bellarminus iam adductus. non ſic, qui collegit tomos conciliorum. non ita alij. Nunc perpendamus S. Hieronymi, & S. Auguſtini verba, quæ narrationem Damaſianam videntur deſtruere. ait Hieronymus Epiſtola centeſima viceſima tertia: *de nouo nunc loquor*

*teſta-*

*teſtamento, quod græcum eſſe non dubiũ eſt, excepto Apoſtolo Matthæo, qui primus in Iudæa Euangelium Chriſti hebraicis literis edidit.* viciſſim S. Auguſtinus ſcribit libro primo capite ſecundo de conſenſu Euangeliſtarum. *Horum ſanè quatuor ſolus Matthæus Hebræo ſcripſiſſe perhibetur eloquio, cæteri græco.* At neuter abſolutè negat S. Marcum dictaſſe Euangelium latinè. ſanè tẽpore S. Hieronymi non extabat diuinum inſtrumentum latino more cõpoſitum à S. Marco. ſed in manibus Antiſtitum verſabatur grçcum eiuſdem exemplar, vt mirum non ſit ſi ſanctus vir pronũciet nouum teſtamentum eſſe grçcum. quod ſi ex verbis S. Hieronymi colligere liceret S. Marcum non ſcripſiſſe latinè, fas foret quoque negare vllum librum noui fœderis exaratum alio ſermone quam græco. Atqui graues homines narrauerunt Epiſtolam ad hebrços hebraicè primum eſſe ſcriptã, & deinde tranſlatam in grçcum ſermonem à Luca, vel à Clemente. Ita refert Euſebius libro tertio hiſtoriç Eccleſiaſticæ capite trigeſimo octauo, & Clemens Alexãdrinus apud Euſebium libro ſexto capite vndecimo. Ad Auguſtini teſtimonium quod attinet, nemo non videt eum non planè infitias ire S. Marcum latinè ſcripſiſſe. Nam perhibeatur grçco eloquio vſus S. Marcus, quid uetat latinè prius ab ipſo fuiſſe ſcriptum? Mirum verò non eſt ab Hipponẽſi Antiſtite ſic rẽ narratam, quando exiſtimauit S. Marcum fuiſſe Matthæi *pedſſequum, atque breuiatorem* eodem libro de conſenſu Euangeliſtarum primo, capite ſecundo. Atqui plerique omnes ex veteribus referunt S. Marcum ſua compoſuiſſe, atq; hauſiſſe ex ore S. Petri, ne quç ſanctiſſimus Vir de vita Seruatoris, & admirandis operibus recenſuiſſet, obliuioni trãderentur, vt non opus ſit affirmare narrationes S. Marci ex Euangelio S. Matthæi deriuatas. Toti diſſertationi finem imponam, ſi proferam, quod non ita pridem obſeruarũ à viro conſummatç eruditionis, qui Polyſtorem Solini emendauit, & illuſtra-

ſtra-

ſtrauit. Is itaq; in prolegomenis teſtatur ſe in antiquis libris manuſcriptis reperiſſe in Codice Euangeliorum & noui teſtamẽti: ἐυαγγέλιον κατὰ Μάρκον ἐγράφη ῥωμαιστὶ ἐν ῥώμῃ. *Euangelium ſecundum Marcum Romana lingua ſcriptum eſt Romæ.* Profectò non temere reijciendum eſt, quod vetuſti Codices manu exarati in ipſo limimine legendum proponunt. Quod ſi quis his non contentus, adhuc pergat contentionis funem reciprocare, ei nos reponemus verba Diuini Apoſtoli, quod huiuſmodi conſuetudine non vtimur.